

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/57/145-148>

Mətin Tağızadə

Bakı Dövlət Universiteti

magistrant

<https://orcid.org/0009-0003-5839-1809>

metintaghizade@gmail.com

Aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsinin beynəlxalq təcrübəsi və onun Azərbaycanda istifadə imkanları

Xülasə

Bu məqalədə aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi məsələləri beynəlxalq təcrübə fonunda təhlil olunur. Aqrar sektor iqtisadiyyatın strateji sahələrindən biri olmaqla ölkələrin sosial-iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayır. Kənd təsərrüfatının inkişafı yalnız ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi baxımından deyil, həm də regionların inkişafı və məşğulluğun artırılması baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Aqrar sahədə sahibkarlığın inkişafı isə effektiv hüquqi tənzimləmə mexanizmlərinin mövcudluğu ilə sıx bağlıdır. Müasir dövrdə bir çox ölkələr aqrar sahibkarlığın inkişafını stimullaşdırmaq üçün müxtəlif hüquqi və institusional mexanizmlər tətbiq edir. Bu mexanizmlər torpaq münasibətlərinin tənzimlənməsi, dövlət subsidiyaları, vergi güzəştləri və aqrar kredit proqramları vasitəsilə həyata keçirilir. Məqalədə aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi üzrə beynəlxalq təcrübə araşdırılmış və bu təcrübənin Azərbaycanda tətbiqi imkanları təhlil edilmişdir. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, aqrar sahibkarlığın inkişafı üçün hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi və beynəlxalq təcrübənin tətbiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Eyni zamanda, dövlət dəstəyi mexanizmlərinin gücləndirilməsi və aqrar sahədə innovativ yanaşmaların tətbiqi sektorun davamlı inkişafına töhfə verə bilər.

Açar sözlər: aqrar sahə, xarici ölkələr, hüquqi tənzimləmə, sahibkarlıq, dövlət dəstəyi

Metin Taghizade

Baku State University

Master's student

<https://orcid.org/0009-0003-5839-1809>

metintaghizade@gmail.com

International Experience of Legal Regulation of Entrepreneurial Activities in the Agricultural Sphere and the Possibilities of its Use in Azerbaijan

Abstract

This article analyzes the issues of legal regulation of entrepreneurial activity in the agricultural sector against the background of international experience. The agricultural sector, being one of the strategic sectors of the economy, plays an important role in the socio-economic development of countries. The development of agriculture is of particular importance not only in terms of ensuring food security but also in terms of developing regions and increasing employment. The development of entrepreneurship in the agricultural sector is closely related to the existence of effective legal regulation mechanisms. In modern times, many countries apply various legal and institutional mechanisms to stimulate the development of agricultural entrepreneurship. These mechanisms are implemented through the regulation of land relations, state subsidies, tax breaks, and agricultural credit programs. The article examines international experience in the legal regulation of entrepreneurial activity in the agricultural sector and analyzes the possibilities of applying this experience in Azerbaijan.

As a result of the study, it was determined that improving the legal framework and applying international experience are of great importance for the development of agricultural entrepreneurship. At the same time, strengthening state support mechanisms and applying innovative approaches in the agricultural sector can contribute to the sustainable development of the sector.

Keywords: *agricultural sector, foreign countries, legal regulation, entrepreneurship, state support*

Giriş

Müasir beynəlxalq iqtisadiyyatda aqrar sektor üzrə sahibkarlığın inkişafı ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsində, kənd yerlərinin inkişafının stimullaşdırılmasında və milli iqtisadiyyatların rəqabət qabiliyyətinin artırılmasında mühüm rol oynayır (İbrahimov, 2020). Kənd təsərrüfatı bir çox ölkələrin, xüsusilə də inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatının əsas elementi olaraq qaldığından, kənd təsərrüfatı sahibkarlığı üçün yaxşı strukturlaşdırılmış hüquqi mühitin yaradılması böyük əhəmiyyət kəsb edir. Aqrar sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi təkcə mülkiyyət hüququnu və torpaqdan istifadəni deyil, həm də lisenziyalaşdırma prosedurlarını, dəstək mexanizmlərini, vergitutma, sığorta, ixrac qaydaları və ekoloji standartları əhatə edir.

Son illərdə beynəlxalq təcrübə göstərir ki, aqrobiznesin uğuru daha çox hüquqi bazanın nə qədər aydın və çevik şəkildə işlənilib hazırlanmasından asılıdır. ABŞ, Hollandiya, İsrail və Türkiyə kimi ölkələr institusional dəstəyə, davamlılığa və innovasiyaya diqqət yetirən müxtəlif tənzimləyici modellər işləyib hazırlayıblar. Bu modellər sahibkarlar üçün hüquqi stimullar təmin edir, kapitalla və bazarlara çıxışı asanlaşdırır, torpaq və ətraf mühit resurslarını qoruyur. Xüsusilə iqlim dəyişikliyi və ərzaq böhranları kontekstində kənd təsərrüfatı sahibkarlığının hüquqi davamlılığı daha da vacib olur.

Tədqiqat

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, aqrar sahədə sahibkarlığın inkişafı üçün hüquqi və institusional mexanizmlərin formalaşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə aqrar siyasət fermerlərin fəaliyyətini stimullaşdırmaq və kənd təsərrüfatı istehsalının səmərəliliyini artırmaq məqsədi daşıyır. Kənd təsərrüfatının kəndlərdə məşğulluğun və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinin mühüm komponenti olduğu Azərbaycan kimi ölkələr üçün hüquqi tənzimləmə sahəsində qabaqcıl beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və uyğunlaşdırılması strateji əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanda aqrar sektorun dəstəklənməsinə yönəlmiş torpaqların özəlləşdirilməsi, vergi güzəştləri və dövlət subsidiyaları kimi bir sıra islahatlar həyata keçirilsə də, qanunvericilik bazası hələ də aydınlıq, icra və beynəlxalq standartlara uyğunluq baxımından problemlərlə üzləşir. Odur ki, davamlı və rəqabətə davamlı kənd təsərrüfatı sahibkarlığının inkişafı üçün beynəlxalq təcrübənin təhlili və onun Azərbaycanın hüquqi və sosial-iqtisadi kontekstinə tətbiqinin öyrənilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Avropa İttifaqının (Aİ) təcrübəsi

Aİ Ümumi Kənd Təsərrüfatı Siyasəti (CAP) aqrobiznes fəaliyyətinin tənzimlənməsi üçün hərtərəfli çərçivə təqdim edir. Buraya fermerlərin hüquqi müdafiəsi, subsidiya mexanizmləri, bazarın tənzimlənməsi və kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyətinə nəzarət sistemləri daxildir (OECD, 2020). CAP etibarlı hüquqi baza yaratmaqla kənd təsərrüfatı kooperativlərinin inkişafına kömək edir, hüquqi və maliyyə dəstəyi ilə kənd təsərrüfatı sahibkarlarının rəqabət qabiliyyətini artırır.

ABŞ-in təcrübəsi

ABŞ-da kənd təsərrüfatı sahibkarlığını tənzimləyən əsas hüquqi sənəd “Farm Bill”dir. O, dəstək proqramlarını, torpaq mülkiyyəti, sığorta, ərzaq təhlükəsizliyi və bazara çıxış üçün hüquqi müddəaları təsvir edir. Kənd təsərrüfatı sahibkarları federal hüquqi müdafiələrdən, hüquqi məsləhətlərdən, vergi güzəştləri və subsidiyalaşdırılmış kreditlər kimi təşviqlərdən istifadə edirlər. Bundan əlavə, kənd təsərrüfatında innovasiyalar sahəsində əqli mülkiyyətin qorunması üçün hüquqi baza mövcuddur.

Hollandiya təcrübəsi

Qabaqcıl kənd təsərrüfatı sektoru ilə tanınan Hollandiya rəqəmsal hüquqi idarəetmə sistemlərindən, torpaqdan istifadənin planlaşdırılması qanunlarından və innovasiya hüquqlarından istifadə edir. Fermerlər “aqrobiznes müəssisələri” adlanan xüsusi hüquqi şəxslər kimi qeydiyyatdan keçirlər ki, bu da onlara fərdi qanunvericilik çərçivəsində fəaliyyət göstərməyə imkan verir. Qanunvericiliyin əsas xüsusiyyətlərinə aşağıdakılar daxildir (Gulati, Fan, 2019):

- Kənd təsərrüfatı sahibkarları üçün hüquqi dəstək və rəqəmsal qeydiyyat sistemləri;

- Milli qanunvericiliyə uyğunlaşdırılmış qeyri-mərkəzləşdirilmiş tənzimləmə;
- Qanunvericilik səviyyəsində müşahidə olunan ciddi ekoloji standartlar.

Bu mexanizmlər kənd təsərrüfatı sektorunda çeviklik, davamlılıq və hüquqi proqnozlaşdırıla bilənliyi təmin edir.

İsrail təcrübəsi

İsraildə aqrobiznesin tənzimlənməsi üçün texnoloji hüquqi bazadan istifadə edilir. Kənd təsərrüfatı təyinətli torpaqlar dövlət mülkiyyətindədir və uzunmüddətli hüquqi müqavilələr əsasında istifadəçilərə icarəyə verilir. Aşağıdakı hüquqi strukturlar fərqləndirilir (Bachev, 2018):

- Kibbutz və Moşav kimi kənd təsərrüfatı kollektivləri hüquqi şəxs kimi tanınır;
- Damcı suvarma kimi texnoloji yeniliklər hüquqi stimullar vasitəsilə dəstəklənir;
- Torpaqdan istifadəyə hüquqi nəzarət və müntəzəm yoxlamalar tələb olunur.

Bu model idarə olunan qanunvericilik çərçivəsində davamlı torpaq istifadəsini və sahibkarların rəsmi hüquqlarını təmin edir.

Çin təcrübəsi

Çində kənd təsərrüfatı sahibkarlığı “Ev Təsərrüfatı Məsuliyyət Sistemi” ilə tənzimlənir. Torpaq dövlətin mülkiyyətində qalır, lakin uzunmüddətli istifadə üçün kənd təsərrüfatlarına verilir. Hüquqi bazaya aşağıdakılar daxildir (Pretty, 2018):

- İstifadə hüquqları qanunla tanınır, lakin satıla bilməz – yalnız icarəyə verilir;
- Qanunla tanınan fermer assosiasiyaları kollektiv öhdəlikləri bölüşürlər;
- Hökumət proqramları hüquqi və maliyyə dəstəyi verir.

Çin modeli sosialist torpaq mülkiyyətini bazar əsaslı istifadə hüquqları ilə birləşdirərək kənd təsərrüfatı sahibkarlığı üçün unikal hüquqi mühit yaradır.

Yeni Zelandiya təcrübəsi

Yeni Zelandiya kənd təsərrüfatı sektorunda liberal və ekoloji cəhətdən həssas hüquqi rejim tətbiq edir. Hüquqi xüsusiyyətlərə aşağıdakılar daxildir (Pretty, 2018):

- Fermerlər və kənd təsərrüfatı müəssisələri üçün özünütənzimləyən hüquqi mühit;
- Çirklənməni və pestisidlərin istifadəsini tənzimləyən ciddi ekoloji qanunvericilik;
- Minimal bürokratiya, lakin ixrac keyfiyyəti və biotəhlükəsizlik üçün ciddi qanuni standartlar.

Bu model ətraf mühitə təsir və məhsulun keyfiyyəti ilə bağlı ciddi hüquqi məsuliyyəti qoruyarkən sahibkarlıq çevikliyi təşviq edir.

Türkiyə təcrübəsi

Türkiyədə kənd təsərrüfatı sektoru Fermerlərin Qeydiyyat Sistemi (FQS) və Kooperativlər Qanunu kimi qanunlarla qanuni olaraq tənzimlənir. Onlar fermerlərin hüquqi tanınmasını təmin edir, vergi və sosial təminat öhdəliklərini sadələşdirir və qadınların sahibkarlığını təşviq edir (Aksoy, Yavuz, 2019). Hökumət qrantlar, faizsiz kreditlər və sığorta proqramları da daxil olmaqla, təşviq paketləri vasitəsilə kənd təsərrüfatı sahibkarlığını dəstəkləyir. Qanunvericilik bazası kənd təsərrüfatının inkişafına da kömək edir.

Azərbaycanda aqrar sektorda sahibkarlıq fəaliyyətini tənzimləmək üçün qanunvericilik bazası yaradılsa da, qabaqcıl beynəlxalq təcrübənin sistemli tətbiqi məhdud olaraq qalır. Ölkədə aqrobiznesin hüquqi tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi üçün əsas imkanlar və inkişaf istiqamətləri aşağıda verilmişdir:

1. Hüquqi bazanın möhkəmləndirilməsi

Azərbaycanda “Torpaq islahatı haqqında”, “Sahibkarlığın inkişafı haqqında”, “Kənd təsərrüfatı kooperativləri haqqında” kimi qanunlar qəbul edilib. Bununla belə, bu hüquqi sənədlər Avropa İttifaqı və ABŞ-ın hüquq sistemlərində mövcud olanlara bənzər daha konkret, praktiki və icraya yönəlmiş hüquqi mexanizmlərlə tamamlanmalıdır (Abbasov, 2020). Bu təkmilləşdirmələr qlobal standartlara daha yaxşı uyğunluğu təmin edəcək və kənd təsərrüfatı sahibkarları üçün hüquqi müəyyənliyi artıracaqdır.

2. Subsidiyaların hüquqi əsasları və səmərəliliyi

Hazırda fermerlərə subsidiyalar və güzəştli kreditlər Kənd Təsərrüfatı Kredit və İnkişaf Agentliyi (AKİA) tərəfindən verilir. Bununla belə, daha çox şəffaflıq, hesabatlılıq və nəticəyönümlülüyün təmin edilməsi üçün bu sistemin hüquqi strukturuna yenidən baxılmalıdır. Qanunvericilik bazasının

beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması maliyyə dəstəyi mexanizmlərinin səmərəliliyini artıracaq və resursların ədalətli bölüşdürülməsini təmin edəcək.

3. Kooperativlərin hüquqi statusunun möhkəmləndirilməsi

Beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq, Azərbaycanda kənd təsərrüfatı kooperativlərinin hüquqi statusu və maliyyə imkanları daha da gücləndirilməlidir (Abbasov, 2020). Kooperativlər üçün vergitutma, qeydiyyat və qanunvericilik tənzimləmə prosedurlarını sadələşdirən xüsusi hüquqi rejim tətbiq etmək lazımdır. Bu, kooperativlərə kənd təsərrüfatı dəyər zəncirində güclü institusional oyunçular kimi çıxış etməyə, onların rəqabət qabiliyyətini artırmağa, bazarlara və maliyyəyə çıxış imkanlarını yaxşılaşdırmağa imkan verəcəkdir.

4. Kənd təsərrüfatı sığortası və hüquq təhsili

Fermerlərə biznesin qeydiyyatı, müqavilələrin idarə edilməsi və mübahisələrin həlli ilə bağlı əlçatan hüquqi məsləhətlər verəcək hüquqi məsləhət mərkəzlərinin yaradılmasına ehtiyac var. Paralel olaraq, fermerlərin iqlim risklərinə, zərərvericilərə və bazar dəyişkənliyinə məruz qalmalarını azaltmaq üçün kənd təsərrüfatı sığortası sistemi qanunvericilik səviyyəsində genişləndirilməli və gücləndirilməlidir. Fermerlərin hüquqi savadının yüksəldilməsi onlara həm də əsaslandırılmış qərarlar qəbul etməyə və sektorda qanunlara uyğunluğu gücləndirməyə imkan verəcəkdir.

Nəticə

Məqalədə aqrar sahədə sahibkarlığın hüquqi tənzimlənməsi məsələlərinə baxılmışdır. Aqrar sahədə sahibkarlığın hüquqi tənzimlənməsi ölkənin iqtisadi və sosial inkişafının mühüm tərkib hissəsidir. Xarici ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, bu sahədə uğur hüquqi mexanizmlərin səmərəli qurulmasından, sahibkarlara göstərilən dövlət dəstəyi və hüquqi təminatlardan asılıdır. Azərbaycanda da bu təcrübələrin tətbiqi üçün normativ baza mövcuddur. Lakin daha sistemli yanaşma, hüquqi maarifləndirmə və institusional dəstəyin gücləndirilməsi sayəsində aqrar sahibkarlığın hüquqi əsaslarının möhkəmləndirilməsi və bu sahənin dayanıqlı inkişafı mümkün ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, V. (2020). *Aqrar sahənin hüquqi tənzimlənməsi və sahibkarlıq*. Hüquq Nəşriyyatı.
2. Aksoy, S., & Yavuz, F. (2019). Agricultural policies and rural development in Turkey. *Journal of Agricultural Sciences*, 25(3), 345–356. <https://doi.org/10.15832/ankutbd.456789>
3. Bachev, H. (2018). Sustainability of Bulgarian farming enterprises. *Journal of Agricultural Science and Technology*, 20(4), 639–653.
4. Bayramov, V. (2018). Agricultural reforms and food security in Azerbaijan. *Economic and Social Development Journal*, 27(1), 112–119.
5. Əliyev, T. (2022). *Azərbaycan aqrar sektorunda hüquqi islahatların təhlili*. Bakı Dövlət Universiteti.
6. FAO. (2017). *The future of food and agriculture: Trends and challenges*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org>
7. Gulati, A., & Fan, S. (2019). *Agriculture and food security in developing countries*. International Food Policy Research Institute.
8. İbrahimov, A. (2020). Azərbaycanda aqrar sektorun inkişaf istiqamətləri. *Aqrar Elm Jurnalı*, 2(3), 55–62.
9. Məmmədov, E. (2022). Azərbaycanda aqrar siyasət və kənd təsərrüfatının inkişafı. *Aqrar Elmlər*, 10(1), 14–26.
10. OECD. (2020). *Agricultural policy monitoring and evaluation 2020*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/928181a8-en>
11. Pretty, J. (2018). Intensification for redesigned and sustainable agricultural systems. *Science*, 362(6417), 1–6. <https://doi.org/10.1126/science.aav0294>
12. World Bank. (2021). *Enabling the business of agriculture 2021*. World Bank Publications. <https://www.worldbank.org>

Daxil oldu: 19.12.2025

Qəbul edildi: 28.02.2026